

A multikulturális társadalmak és a párbeszéd jövője

*Gidoomal, Ram: Multicultural societies and futures of dialogue.
= Futures, 35. vol. 2003. 1055–1066. p.*

A bevándorlás kérdése örökös napirendi pontnak tűnik. 2002. november 11-én Nagy-Britanniában a királynő jóváhagyta az állampolgárságról, bevándorlásról és a menedéjgről szóló törvényt. Korábban, márciusban a kormány egy fehér könyvet adott ki „Biztonságos határok, biztos menedék: integráció és diverzitás a modern Nagy-Britanniában” címmel. A kormány álláspontját jól tükröző fehér könyvre Anthony Browne és a konzervatív gondolkodókból álló Civitas szervezet adott választ „Kell-e nekünk tömeges bevándorlás?” címmel. E polémia is jól mutatja, hogy a bevándorlás kérdése még mindig megoldásra vár.

Ezen irányzatok ismeretében a szerző négy témakört emel ki. Szól a mindenható társadalmi párbeszéd fontosságáról, annak fenntarthatóságáról és fenntartó szerepéről. A multikulturális társadalom megteremtésének ugyancsak elengedhetetlen feltétele a párbeszéd és az egymásra való odafigyelés. Végül felhívja a figyelmet, hogy a multikulturális társadalmak nagy nyomásnak vannak kitéve, amelynek forrása egyrészt a fennálló társadalmi egyenlőtlenségekből fakadó feszültségek, másrészt pedig a kisebbségek alulreprezentáltsága a különböző politikai döntéshozó testületekben.

A társadalmi párbeszéd tehát kiemelt szerephez jut, fenntartását azonban sok tényező hátráltathatja. Jelenleg sem a kisebbségi, sem a többségi társadalom nem ismeri a másik történelmi-kulturális hátterét. Mindenkinek állampolgári ismereteket kellene tanulnia, hogy objektív képet kapjon a kisebbségek szerepéről a brit történelemben. Emellett a lakosságban nagyon sok előítélet él: jóval többre teszik például a bevándorlók arányát a valóságosnál. A tudatlanság és az előítéletesség gyakran félelmet szül. További probléma a kulturális érzéketlenség, akár az üzleti életből hiányzó kulturális tapintat, akár a különböző népeket kifigurázó viccek esetében. Az, hogy sokan nem is törekszenek efféle tapintatra, abból fakad, hogy leegyszerűsítik a helyzetet, és nem is próbálnak különbséget tenni pl. az iszlám különböző irányzatai között. A párbeszédet tehát ismeretterjesztésnek kell megelőznie, amelyben az autodidakta tanulásnak és a kormány által ösztönzött oktatási programoknak egyaránt szerepet kell vállalni.

A párbeszédnek gyakran ára van. Esetleg olyan személyekkel kell beszélgetni, akikkel szívünk szerint nem tennénk vagy akikkel szemben nekünk magunknak kell dialógust kezdeményezni. Felmerül a kérdés, hogy ki vezesse a párbeszédet. A gyökereket képviselő idősebb generáció vagy a befogadó kultúrában otthonosabban mozgó fiatalok? Esetleg a vallási vezetők vagy a médiából ismert személyek? Ahhoz, hogy a párbeszéd fenntartható legyen, meg kell találni, hogy kik a valódi vezetők, még ha ez nem is egyszerű feladat.

Meg kell vizsgálnunk, hogy milyen formában közvetít véleményeket és magatartásformákat a média. A beszélgetőműsorok és a valóságshowk gyakran azt a látszatot keltik, mintha objektíven mutatnák be az álláspontokat, holott könnyű manipulálni a beszélgetések kimenetelét. Alternatívát kínálnak viszont a népszerű vígjátéksorozatok, amelyek alkalmasak arra, hogy tükröt tartsanak a társadalom elé.

A szerző személyes tapasztalatai alapján aggasztónak tartja, hogy a kisebbségek alig-alig képviseltetik magukat a döntéshozó testületekben. Sokan nem is tudják, hogy szavazójoggal rendelkeznek, holott létszámuk alapján akár többségbe is kerülhetnének a helyi

önkormányzatokban. A brit társadalmi, gazdasági és közigazgatási rendszert rendkívüli módon átszövi ez a fajta burkolt rasszizmus.

Ha a multikulturális társadalom jövőjéről gondolkodunk, meg kell vizsgálnunk, melyik szó mit jelent. Yasmin Alibhai-Brown szerint a hagyományos multikulturális szó-készlet már nem felel meg a mai kor kihívásainak, amikor is a kulturális identitás az amerikanizálódástól a globalizációig mindenféle hatásnak ki van téve. A szerző Bhikhu Parekh professzorral ért egyet abban, hogy a multikulturalizmus tiszteletet és kölcsönös függőséget feltételez, és hogy ez minden politikai és társadalmi rendszer végső mércéje. Az elméleti alapok tisztázása azoknak is fontos, akik a szerzőhöz hasonlóan munkájuk során nap mint nap szembesülnek a multikulturalizmus különböző gyakorlati megnyilvánulásaival.

Egymás tiszteletben tartása és a kölcsönös alkalmazkodás tiszteletreméltó elgondolás, a gyakorlatban azonban nem feltétlenül könnyű ezt megvalósítani. Mi történjék olyan keskeny kérdések esetében, mint a poligámia, a kasztrendszer vagy a nők rituális megcsontítása? Három válasz lehetséges. A legkönnyebb megoldás, hogy a bíróság dönt arról, mi számít elfogadható magatartásnak. A második lehetőség, hogy mindenki felad valamit a jogaiból, de kérdés, hogy hol húzzuk meg a határt. A harmadik, legnehezebb megoldás pedig a kultúrák közötti párbeszéd fenntartása az élet minden területén, a szomszédokkal való kapcsolat kialakításától a lakásvásárlásig.

Sok szó esik manapság a jogokról is. A jogok nem azonosak az állampolgársággal; különbség van aközött, hogy mihez van jogunk és hogy mit osztunk meg mint közösség. Az idők során sokat változott, hogy kinek jár brit állampolgárság. A legújabb törvény nem annyira a jogokra koncentrálnál, hanem az állampolgárrá válás örömteli aktusára. A szerző nagy szerepet tulajdonít az állampolgársági ismeretek oktatásának az igazságos, sokszínű társadalom megteremtésében. Fontosnak tartja, hogy méltó módon, ünnepélyes keretek között váljon valaki állampolgárrá, ahogyan ennek pl. Kanadában, Ausztriában és Finnországban már hagyományai vannak. Az állampolgárság jelentősége abban rejlik, hogy az egyén bebocsátást nyer egy közösségbe, azaz tartozhat valahova.

A szerző üdvözlöi a kormány legújabb, a kanadai mintát követő kezdeményezéseit. Ezen programok célja a befogadó, integrált társadalom kialakítása. Az integráció azonban nem egyenlő a különbségek eltűnésével, a homogenizálódással; egyaránt fontos kell, hogy maradjon a brit és az etnikai éntudat megőrzése. Meg kell tehát találni az egyensúlyt a két identitás között. A brit kormány jelenleg is ezen dolgozik; a belügyminisztérium „integrációs indexet” dolgoz ki az integráció mértékének meghatározására. Ehelyett azonban a szerző inkább „befogadási index” bevezetését javasolja. A nyitottság, a befogadásra való hajlandóság, azaz az egyének állampolgári ismeretekbe, ünnepélyes állampolgárrá avatásba, az érdekegyeztetésbe való bevonása az, ami igazán erőssé tehet egy társadalmat.

Végezetül a szerző, aki egyben üzletember is, adatokkal szolgál arra, hogy milyen jelentős mértékben járulnak hozzá az etnikai kisebbségek által működtetett vállalkozások a brit nemzetgazdasághoz. Nemcsak hatalmas bevételekkel és irigylésre méltó üzleti kapcsolatokkal rendelkeznek szerte a világban, hanem szakmai tudásuk mellett jó üzleti érzékkel, vállalkozói szellemmel és technikai érzékkel is meg vannak áldva. A brit multikulturális társadalomnak be kell fogadnia ezeket a közösségeket, mert – a szó minden értelmében – gazdagítják mind a többségi, mind a kisebbségi társadalmat. Ez az igazi fenntarthatóság, amelynek eléréséhez azonban a párbeszéd kialakítása és fenntartása elengedhetetlen.

A hagyomány felemelt tőre

Válogatott és új tanulmányok az 1918–1945 közötti (cseh)szlovákiai magyar kultúráról Filep Tamás Gusztávtól

Filep Tamás Gusztáv: A hagyomány felemelt tőre. Válogatott és új tanulmányok az 1918–1945 közötti (cseh)szlovákiai magyar kultúráról. Bp. 2003. Ister, 443 p.

A szerző már jó néhány éve publikál az alcímben adott témakörben, értékes és hasznos tanulmányokat. Az alcím eléggé világossá teszi a témát. Az enigmatikus főcím is világosabbá válik, amikor kiderül, hogy az egyik tanulmánynak ez a címe, és valóban központi jelentőségű. Ebben veti fel ugyanis a szerző a korszak alapkérdéseit. A különválás, idegen országba kerülés utáni tanácstalanságot, az ebből kivezető utak keresését. Az ottani magyar társadalom a hungarus-tudatban nőtt fel, amely szerint Magyarország lakosai bizonyos értelemben (de nem egyértelműen) magyarok. Ez most hirtelen megváltozott, szlovákok és németek visszatáltak eredeti nemzetiségükhöz, a magyar értelmiség jó része viszont kénytelen volt átköltözni a megmaradt anyaországba. Az onnan jövő baloldali emigránsok szervezték meg a kulturális életet sok dilettánsal együtt. A magyaroknak megmaradtak körében két párt is szerveződött, az egykori függetlenségi alapokra építő Magyar Nemzeti Párt, és az „öslakosok” érdekeit az előtérbe állító, ezért nemzeti jelzöt nem vállaló keresztényszociális párt. Bár sok tekintetben együttműködtek, de egységes pártban csak az utolsó pillanatokban, 1936-ban egyesültek. A régi értelmiségi vezetők konzervatív álláspontot foglaltak el, a fiatalok baloldali hatás alá kerültek, bár a szociális kérdés óhatatlanul mindkét irányzatnál az előtérben állt. Végig alapvető kérdés maradt az aktivizmus problémája, vagyis a kormánnyal való együttműködés az ellenzékiesség helyett, amit Masaryk elnök egymilliós adománya elősegített, ebből hoztak létre egy cseh-szlovákiai magyar irodalmi, kulturális és tudományos egyesületet, ez azonban hamarosan tönkrement, a kisebbség körében népszerűtlen maradt mint valamiféle „nemzetáruló” irányzat. A Tiso-féle önálló szlovák állam létrejöttével persze a magyar kisebbség helyzete alapvetően megváltozott, hiszen tizedrészénél is kevesebbre csökkent a létszáma. A legfontosabbakat azonban ennek a szakasznak a vonatkozásában is elmondja a szerző.

Azért ismertettük viszonylag hosszan ezt a mintegy kulcsszerepet játszó tanulmányt, mert a kötetben közölt írások egyik típusát képviseli, a mintegy összegezőket. Ilyen jellegű a terminológiai dilemmákat felvető írás: mi értendő csehszlovákiai magyar irodalom, mi van a magyarok által nem magyar nyelven írott munkákkal, vagy mi legyen azokkal, akik egy idő után eltávoztak, hogy csak Márai Sándorra utaljunk. Az egyértelmű, hogy az itteni irodalom a magyar irodalom szerves része. A kötetet záró tanulmány a társadalmi és kulturális élet feldolgozását ígéri 1919 és 1945 között, de a politikai fejlődésre is kitér.

A kötet tanulmányainak többsége, persze egyenként jóval kisebb terjedelemben, mint az előbb említett átfogó írások, a kisebbségi élet jó néhány szereplőjének az életútját vagy életművét elemzi. Előbb a korábbi nemzedékekét, így Erdélyi Pálét (*Bach és Beneš közt* címmel), aki 1914 előtt budapesti és erdélyi könyvtárakban is dolgozott, a háború után visszatért csallóközi birtokára, és az összekötő kapcsot jelenti Erdélyi János, az atya és Erdélyi Zsuzsanna és T. Erdélyi Ilona, a lányok között. Viszonylag hosszan tárgyalja Filep Maléter István tevékenységét (ő, a szepesi származású kultúrunkás Maléter Pál atyja).

Azt mutatja ki, hogy Maléter István nem volt elkötelezetten baloldali és kozmopolita, ahogy 1956 után idehaza be akarták bizonyítani, hanem igenis nemzetvédő álláspontot foglalt el. *Peremmagyarok a háború idején* címen egy fényképből indul ki a szerző, ez 1940-ben a budapesti könyvnapon mutatja a szlovákiai magyarok sátra előtt Esterházy János grófot, az akkori politikai vezetőt és Csáky Mihály grófot, a kulturális ügyek felelősét, akik konkurensek is voltak, és 1944-re már élesen szembekerültek egymással, a szocializmus felől indult Csáky ekkorra már egyértelműen németbarát. Esterházy szerepével egy hosszabb tanulmány is foglalkozik, munkáinak jóval halála után kiadott gyűjteménye alapján, kiegyensúlyozott képet ad az erősen katolikus ihletésű politikusról, aki lehet, hogy nem volt nagy politikai gondolkodó, de a rábízott feladatokat lelkiismeretesen teljesítette. Persze ugyanúgy a szovjet Gulagra került, mint Csáky, és csak meghalni engedték haza, de akkor is csupán a börtönbe. *Egy európai polgár emlékezete* címen a szerző Szvatkó Pál tevékenységét elemzi, évekig a *Prágai Magyar Hírlap*, az ellenzéki magyar pártok közös, magas színvonalú napilapjának volt a munkatársa, majd főszerkesztője, a bécsi döntés (1938) után Magyarországra került, itt is publicistaként dolgozott, de sokfelé elkalandozott, és végül 1956 után a Szabad Európa rádió munkatársa lett, de hamarosan meg is halt. Peéry-Limbacher Rezső alakjával két írás is foglalkozik, az egyik a hazatérőt mutatja be, a másik a száműzetés géniuszában hívó irodalmárt. Peéry valóban 1945 után Magyarországon tevékenykedett, Sopronban, 1956 után megint száműzetésre kényszerült. Szalonbolsheviknak indult, és a szlovákiai magyar kisebbség sorsfordulójának értő és együttérző krónikásává lett. Végül az ugyancsak a *Prágai Magyar Hírlapnál* indult, később jelentős magyarországi publicistává vált Borsody István 1936–1944 közti publicisztikáját teszi mérlegre a szerző, ebben az esetben is pozitív kicsengéssel.

Ha vannak is arisztokraták a szereplők sorában, zömmel a felvidéki polgárok – értelmiségiek pályáiról esett szó ebben a kötetben. Jelen sorok írója gyermek és ifjúkorát 22 éves koráig ugyancsak ebben a csehszlovákiai–szlovákiai közegben töltötte, és igazolhatja, hogy a máshonnan a kérdéskörhöz került Filep Tamás Gusztáv valóban jól látja a korszak fő vonásait. Talán nem ad elég helyet a baloldalnak, amely persze ekkor elsősorban a kommunistákat jelentette. Ha Peéryvel két tanulmány is foglalkozik, egyet a többször emlegetett Szaltnai Rezső is megérdemelt volna. És feltűnő, az 1945 utáni, végeredményben sokkal hosszabb kisebbségi történelemről nem szól a szerző. Ez valahogy a ma is ott élők gondja maradt. De a szerzőnek mindenképpen érdemes továbbdolgoznia a tematikában. Mert végül egy összkép a magyar kisebbség 1918–2000 közti fejlődéséről netán az egyesült Európában is érdeklődést kelthetne a szakértők körében.

Niederhauser Emil

Isten vagy ördög?

Podolinská, Tatiana: Boh alebo satan? = Slovenský národopis, 51. r. 2003. 1. no. 5–31. p.

A szerzőnő ebben az érdekesítő etnológiai témát boncolgató tanulmányában az alcím-ben szereplő kérdésre keresi a választ: milyen szerepet játszik egy szlovákiai, túlnyomó többségében roma lakosságú faluban a helyi roma lakosság polarizációjában egy új lakási mozgalomnak, az „Élet Szavának” a megjelenése.

A vizsgálat helyszíne egy Pozsonyhoz közeli, több szempontból sem tipikus roma település, Detreköcsütörtök (Plavecký Štvrtok).

1. A faluban lakó roma családok közötti nézeteltérések több alkalommal a tetlegességig fajultak, így az egymással haragban álló családok, illetve azok rokonsága a lakóépületeik közé „demarkációs vonalként” három méter magas fakerítést emeltek.
2. A roma lakosság élesen megkülönbözteti – gúny- és ragadványnevekkel is – az „öslakó”, illetve a környékről „betelepülő” romákat. A két csoport közötti házasságok is problematikusak és konfliktustényezők.
3. Az általánostól eltérően a betelepülők között nagy számban fordulnak elő olyan családok, melyek matriarchális berendezkedésűek.
4. A településen lakó egyik roma kolónia pénzért vállalta, hogy Pozsony hulladékának egy részét elszállítja a közeli személerakóba, ehelyett azonban szétszórta azt a településük határában, ami azóta – kiegészülve a település saját hulladékával – már „szemétheget” alkot.
5. A vizsgált település roma lakói vallásilag is elkülönülnek, az „öslakosok” a katolikus vallás, illetve a tradicionális roma vallás keverékének a követői, míg a „betelepülők” ezt elvetik, és keresik saját vallási identitásukat.

Érdekes, hogy a fent részletezett problémahalmazt a helybeliek három, a faluba betelepült roma nőnek, illetve azok leszármazóinak tulajdonítják (annak ellenére, hogy a problémák egy része már korábban is megvolt).

Ebben a több aspektusból is megosztott helyzetben jelenik meg egy új törésvonal: az „Élet Szava” elnevezésű nemzetközileg is ismert vallási mozgalom. Központja Uppsalában van, és a *Faith movement* (‘vallási mozgalom’) elnevezésű szélesebb vallási mozgalmi csoportba tartozik. Vannak sejtjei az Amerikai Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában, Ausztráliában és Oroszországban is. Elterjedése a második világháború után gyorsult fel. A vallási alaptétele, hogy evangelizációs vallás, amelynek eszmei alapja János evangéliuma.

„Ami a kezdetektől van, amit hallottunk, amit láttunk saját szemünkkel, amire rászórtunk, amit kezünk érintett: az élet szaváról”. Elismerik Jézus Krisztust megváltóként, hisznek a Szentlélekben, vallják a Jézus neve általi szabadságot.

Ez a vallási mozgalom Szlovákia területén 1989 után jelent meg. Központjai Pozsony, Besztercebánya és Szeréd. Saját folyóiratot is kiadnak. Jelentős missziós tevékenységet folytatnak Szlovákia egész területén a roma lakosság körében. Céljuk tiszta roma vallási közösségek létrehozása, amihez más etnikumú szlovák állampolgár nem is csatlakozhat.

Az általunk vizsgált településen tizenkét esztendeje van ilyen vallási közösség, amely saját prédikátorral is rendelkezik, és 1995 óta saját épülete is van, amely 1998 óta azonos a település óvodájának épületével. Sőt, bibliaoktatást is végeznek amerikai prédikátorok segítségével. A roma nyelv oktatását is szeretnék bevezetni, mivel azt a felnőtt réteg már nem beszéli, és nem is érti.

A vallási mozgalom egyértelműen hatást gyakorol a helyi roma társadalomra. Annak a hangsúlyozásával, hogy az Isten a szegények, elesettek, rászorulók védelmezője, gyorsan nagy tömegeket vonzottak magukhoz. A hívek többsége az új betelepülők közül kerül ki. A gyermekek, akik a bibliaórákra járnak, azonban gyakran félreértelmezik a prédikátor biblia magyarázatát, mert azt a mai élethelyzetükre képezik le.

A hatásuk mégis jelentős, mert sikerélményt, együvé tartozási tudatot ad a roma gyerekeknek a faluban. Igaz, nem maradéktalanul, mert az „öslakók” nem járnak e gyülekezet alkalmaira, és sátánimádóknak titulálták az oda járó „betelepülőket”. Ezzel a két tábor között közepén lavírozni próbáló vallási mozgalom csak tovább mélyítette az amúgy is mély helyi ellentéteket.

A vallási megosztottságból adódó ellentét érdekes fordulata, hogy amikor az „Élet Szava” saját épületet hozott létre a faluban, hívei azt hitték, hogy az erre fordítandó pénzből a „hívek” is részesülnek, és mikor ez elmaradt, nem jártak tovább a vallási mozgalom összejöveteleire. A megismert vallási tételeket egymás között maguk kezdték el tovább hirdetni, terjeszteni.

Megállapíthatjuk, hogy egy nem átlagos roma településen a vallási különbözőség a meglévő ellentéteket tovább fokozza, holott a romakérdés megoldását a különbségek előtérbe állítása és hangsúlyozása csak nehezíti.

Csengődi Ágnes

A huculok és a cseh František Řehoř néprajzi és földrajzi munkássága

*Kaleta, Petr: František Řehoř – český národopisec mezi východohaličskými Huculy.
= Slovanské štúdie, 2003. 1–2. no. 107–119. p.*

Csehországban a 19. század '80-as éveiben – mondhatni – divattá vált, hogy az eredetileg más életpályákon mozgó értelmiségiek a szlávok egyik-másik nemzetiségének, szűkebb-tágabb problémakörének szakértőivé, kutatóivá és/vagy ismeretterjesztőivé képeztek ki magukat. Tették ezt hazafias felbuzdulásból és a szláv szolidaritás érzelmeitől át-átva – teljesen önkéntes alapon, „saját költségeikre”.

A kelet-halicsi huculok is megtalálták a maguk cseh nemzetiségű kutatóját-ismeretterjesztőjét a korábban a reáliák iránt vonzó František Řehoř (1857–1899) személyében. Řehoř 1877-ben azáltal került egy életre szóló kapcsolatba e sajátos szláv népcsoporttal, hogy családja apácarendi földbirtokot bérelt ki a Lemberg-től délre fekvő Volkov településen. Itt aztán 12 évet tölt el beutazva, alaposan megismerve az egész hucul-vidéket. Miközben intenzív néprajzi és földrajzi gyűjtőmunkát végez, rengeteg kapcsolatot létesít a helybeli értelmiségiekkel (Ivan Frankóval is például), s avatott ismerőjévé válik az addig keletkezett (ukrán, lengyel, német szerzők által írt) hucul szakirodalomnak.

Csehországba történt visszatérését betegségének (tüdőbajának) kezelése teszi szükségessé, de még többször, halálát közvetlenül megelőzően is vissza-visszatér gyűjtő és emberi kapcsolatainak olyannyira szeretett terebélyére.

Řehoř huculokra vonatkozó számos publikációjának többsége Csehországban a 19. század '80-as éveiben jelenik meg. Legterjedelmesebb és legátfogóbb tanulmánya 1882-ben a *Svetozor* c. folyóiratban látott napvilágot. 1888-ban tőle származnak a neves cseh enciklopédia, az *Ottiv Slovník naučný* igen briliáns hucul szócikkei. Oeuvre-jének különös értéke, hogy sok vázlat és rajz, illetve fénykép egészíti ki szövegeit. A rajzok képzőművészeti tehetségére utalnak, a fényképek pedig arra, hogy noha ez a technikai vívmány akkoriban még nem vált közhatalmúvá a tudományos irodalomban, így a szerzőnek „rá kellett éreznie” e messzevivő lehetőségére.

Amikor Řehoř foglalkozni kezdett a huculokkal, a szak- és ismeretterjesztő irodalom már sok mindent feltárt életükről, kultúrájukról. Inkább – s ezt Řehoř helyel-közzel megtette – a közöltek kritikai értékelése váratott magára. Ennek nyomán különféle publikációiban a következők nyernek megerősítést a népcsoportról:

Az első írásbeli feljegyzések a 14. században említik a huculságot. Közülük egyesek egészen a 10. századig vezetik vissza megjelenésüket Prút, Rybnicka, Čeremoša és a Tisza forrásvidékén. Egy bizonyos: jelenlétük a 15. és a 16. században lett általánossá e ré-

gióban. Településeik – a 17. században kb. 40 volt belőlük – mind tengerszint feletti magasságokban jönnek létre, aminek az volt az oka, hogy a jobbágyság terheit távol a nagyobb centrumoktól könnyebb volt elviselni. (Řehoř egy 1884. évi cikkében 73 halicsi, 34 bukovinai és 9 magyarországi hucul településről tud, miközben a huculok számát 200 ezerre teszi.)

A huculok a 14. századtól kezdve előbb az ukrán, majd a lengyel és a román nemeség/mágnások uralmát voltak kénytelenek elviselni. Főleg halászattal, pásztorkodással, állattenyésztéssel és sófőzéssel foglalkoztak. A 15. századra a kézműipar, a kereskedelem és a vásározás is meghonosodik körükben. Elnyomóik anyagi gyarapodásukat látván egyre nagyobb adókat vetettek ki rájuk, ami ellen többször fellázadtak. 1490 és 1492 között részt vettek a legnagyobb ukrainai parasztlázadásban, később Bogdan Chmelnickij lengyelelles felkelésében is. A népi ellenállás egyik formája a zsványkodás lett.

Řehoř legambiciózusabb célja volt, hogy néprajzi és földrajzi gyűjtőmunkájának eredményeit hasznosítva komplex képet fessen a huculokról és életterükről, főleg a Keleti-Kárpátokban élőkről.

Noha ez erejét és lehetőségeit jórészt meghaladta, tanulmányaiban-cikkeiben rengeteg adatot közöl a huculok lakta földrajzi térségekről és magáról a huculágról. Így többek között leírja a Kárpátok ásványi gazdagságát, s csodálkozik azon, hogy ez a gazdagság milyen kis mértékben hasznosul. Feltűnik neki az erdőirtás intenzitása, ami kiváltja rosszszállását. A térség flórájáról és faunájáról, vizeiről stb. is lényeges megállapításokat tesz.

Ami a huculok eredetét illeti, nem foglal egyértelmű állást, mondván: egzakt meghatározásukhoz hiányzanak a szükséges források. (Kétkelkedik annak a szóbeszédnek az igazságában, hogy a doni kozákok utódai volnának.) Másfelől azonban tanúsítja, hogy a hucul nyelv különbözik az ukrán nép közkeletűen beszélt nyelvtől (akárcsak a Kárpáton túliai és a bukovinaiaké). Azon túlmenően, hogy behatóan foglalkozik a huculok lakás- és öltözködési kultúrájával, rengeteg adatra támaszkodva jellemzi magatartási szokásait és lelki tulajdonságait. Közülük a vendégszeretet, a szívesenlátás tulajdonságát emeli ki nyíltságuk és őszinteségük mellett. Nem mulasztja el azonban e népesség negatív tulajdonságainak bemutatását sem, mindenekelőtt a bosszúállásra, a könnyelműködésre és az idő rossz hasznosítására utaló hajlamukat. Az alkoholizmus ugyancsak nagy problémát jelentett a hucul lakosság körében.

Étkezési szokásaikban a különféle tejtermékek dominálnak, ezek közül is különösen kedvelt a „hušlankának” nevezett aludt tej és a tejfölös kukoricakása. A kenyeret nem ismerték, helyette krumpliból és kukoricakásából gyúrt lepényt fogyasztottak. A vidéket gyakran látogatta az éhínség, s ekkor – szükségben – a fák hajtásaival és leveleivel érték be.

Řehoř kedvenc témája a népszokások leírása volt. A „jeles napok” közül a házasság körülményeivel és szertartásaival foglalkozik a legbővebben. A párválasztást itt nem az érzelmek döntötték el, hanem a vagyon. Egyébként feleségnek való lányt találni ezekben a hegyi falucskákban, főként a magányos tanyákon, korántsem volt könnyű. Emiatt gyakori volt a vérfertőzés is. Más cikkeiben Řehoř igen sokat foglalkozik a huculok kézműiparával, amelyet igen kvalitásosnak tart.

Řehoř publikációs tevékenységére az ismeretterjesztő feldolgozás a jellemző, ami nála egyfajta nemzetszolgálatot jelentett, nevezetesen az abban való részvételt, hogy a cseheknek módjuk legyen a különféle szláv népeket minél sokoldalúbban és valóságában megismerniük.

Futala Tibor

A nemzeti azonosságtudat problémái a mai Oroszországi Föderációban

*Kortunov, Sergej: Nacional'naâ identičnost' Rossii: vnešnepolitičeskoe izmerenie.
= Meždunarodnaâ žizn', 2003. 6. no. 38–51. p.*

Hogyan kell érteni és értelmezni az Oroszországi Föderációt mint államot? Milyen a reális helyzete a világban ennek az entitásnak? Kik a szövetségesei és a vetélytársai? Hol merre húzódnak határai? Milyen meghatározottság alapján? Miként viszonyul az orosz államiság történeti tapasztalata a jelenlegi helyzetekhez? Milyen az ország 21. századra szóló hosszú távú stratégiája?

Jelen pillanatban a felsorolt kérdések egyikére és más hasonló kérdésekre sincs világos és egyértelmű válasza sem a hatalom gyakorlóinak, sem a társadalom egészének, sem az egyes polgároknak. Ez a legfőbb oka annak, hogy az országban a politikai döntések korántsem szolgálgják a hosszú távú nemzeti érdekeket, hanem pusztán–kizárólagosan csak a pragmatikus, sőt: intuitív módon színezett elképzeléseket.

Mindez végső soron oda vezet, hogy Oroszország hosszabb távon elveszítheti világpolitikai vonatkozásban saját törvényes és természetes helyét és szerepét. A kedvezőtlen folyamat előjelei a legutóbbi évtizedben átélt nemzetközi és belpolitikai események alakulásában máris felfedezhetők.

A bajok gyökere: akut hiány van nemzeti azonosságtudatból. Ennek szükséges voltát, illetve hiányát azzal „elintézni”, hogy az Oroszországi Föderáció nem más, mint a „Szovjetunió folytatása”, félrevezető és megalázó. Ugyan mit jelent a bolsevizmus 73 esztendeje az orosz történelem ezer éves hagyományához képest? Mindössze egy pillantásnyi időszakaszt. Már csak ilyen nézőpontból is nevetséges az a belhonilag hivatalosan érvényes megfogalmazás, miszerint Oroszország történetileg a „Régi Rusz (Drevnaâ Rus’), a moszkvai cárság (Moskovskoe carstvo) és a cári Oroszország (Rossijskaâ imperiâ) örökösének, illetve a Szovjetunió keretében végbement folytatásának” tekintendő, ami a referált cikk szerzője szerint botrányos.

A Szovjetuniót semmiképpen sem szabad a cári Oroszország és még korábbi alakulatok érdemi és szerves folytatásának tekinteni, nevezetesen azt a Szovjetuniót, amely mind elméletileg, mind gyakorlatilag gyökerekig menően destruálta és semmisítette meg az ország korábbi időszakainak valamennyi hagyományát és eredményét. Ennek jegyében ateizmust erőszakolt a kereszténység helyébe; kegyetlen világuralmi aspirációkat az általános jólétet célzó eszme állami szintű érvényesülése helyébe; az orosz muzsik kijátszását és tönkretételét a cári Oroszország valamennyi nemzetének és népének fokozatos önmegvalósítási törekvései, illetve e törekvések támogatása, serkentése helyébe.

Ezért, miközben joggal mondhatni: míg az Oroszországi Föderáció örököse a cári Oroszországnak, addig a Szovjetunióval kapcsolatban következetesen hangsúlyozni kell: ez a formáció az orosz történelemnek mindössze egy viszonylag rövid időn át tartó és az állam területére vonatkozó folytatása volt és lehetett csak. Azt, hogy a Szovjetuniót Gorbacsovék a korábbi orosz államalakulatok örököseként értelmezték, baljós és fájdalmas következményeiben a birodalom szétesésének módjában érhetjük tetten. Ekkor egyetlen nemzetet, népet, etnikumot sem kérdeztek meg arról, hogy miként vélekedik az azonosságtudat kérdéseiben, illetve melyik államhoz kíván tartozni, hanem mechanikusan az orosz népet eláruló szovjet közigazgatási beosztást követték a bolsevik államalakulat felosztása során. Ennek következtében – milliósázmra – új kisebbségek keletkeztek a mesterséges határok mindkét oldalán. De olyan értelemben is balszerencés volt a felosztás,

hogy az oroszországi hazához való ragaszkodás ténye sem vétetett figyelembe az ország más nemzetiségű polgárainak hatalmas tömegeinél.

A jelen állásponthelyességét igazolják az azóta a különböző utódrégiókban tartott választások és referendumok eredményei, amelyek szerint az ide-oda szakadt állampolgárok sokasága szeretné, ha minél előbb bekövetkeznék az ő történeti hazájukkal, azaz Oroszországgal való integrációjuk. Valójában senkinek sem szabadna ignorálnia az így gondolkodó tömegek akaratát és törekvéseit.

Futala Tibor